

PAPER DETAILS

TITLE: ULUSLARASI CEZA MAHKEMESİ TARAFINDAN YÜRÜTÜLEN SORUSTURMANIN
GENISLETİLMESİ: FILISTİN DEVLETİ'NDEKİ DURUM ÖRNEĞİ

AUTHORS: Tuba Kelep Pekmez

PAGES: 53-78

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4312148>

ULUSLARASI CEZA MAHKEMESİ TARAFINDAN YÜRÜTÜLEN SORUŞTURMANIN GENİŞLETİLMESİ: FİLİSTİN DEVLETİ'NDEKİ DURUM ÖRNEĞİ

*Expanding the Investigation by The International Criminal Court:
Example of the Situation in Palestine*

Tuba KELEP PEKMEZ*

Özet

Bu makalede Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) tarafından yürütülmekte olan Filistin Devleti'ndeki Durum Soruşturmasının 7 Ekim 2023 tarihinden sonra İsrail Devleti yetkilileri ve vatandaşları tarafından işlenen suçları kapsayıp kapsamayacağı tartışılmıştır. Nitekim UCM Savcılık Ofisi tarafından 5 Şubat 2021 tarihinden itibaren yürütülmekte olan bir Filistin Devleti'ndeki Durum Soruşturması bulunmaktadır. Bu makalede cevap aranan soru zamansal olarak soruşturmanın başlamasından sonra gerçekleşen bir olay, ya da soruşturmada ismi zikredilmeyen bir yerde gerçekleşen vakaların soruşturma devam ederken, soruşturmanın konusunu oluşturan durum kapsamında ele alınmak suretiyle daha sonrasında yargılama konusu edilip edilemeyeceğidir. Zikredilen bu amaçlarla konu doktrin ve UCM kararları çerçevesinde ele alınmıştır. Bu bağlamda yapılan incelemede Filistin'de işlenen yeni tarihli suçlar bakımından UCM nezdinde yeni bir soruşturma açılmasına gerek bulunmadığı kanaatine varılmıştır. Bize göre hem savcının açıklamaları hem de Mahkeme içtihatları göz önünde bulundurulduğunda, özellikle 7 Ekim 2023 tarihinden sonra gerçekleştirilen yeni savaş suçlarının yanı sıra, yargılama aşamasına geçildiğinde soykırım ve insanlığa karşı suçların faillerinin de yürütülmekte olan soruşturma kapsamında değerlendirilmek suretiyle yapılacak olası bir yargılamada ele alınması mümkündür. Bu bağlamda şu anda yürütülmekte olan soruşturmanın işlenmekte olan bu suçları da kapsadığı kanaatine varıldığından, soruşturma kapsamında delil elde etme faaliyetlerine bu suçlara ilişkin delillerin de dahil edilmesi ve UCM'nin soruşturmanın yürütülmesinde bu hususu da göz önünde bulundurması zorunluluk arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Milletlerarası Ceza Hukuku Uluslararası Ceza Mahkemesi, Filistin Devleti'ndeki Durum Soruşturması, Soruşturmanın Kapsamı, Soruşturmanın Genişletilmesi,

Abstract

In this article, it is discussed whether the investigation on the Situation in Palestine, which is being carried out by the International Criminal Court, will cover crimes committed by the authorities and citizens of the State of Israel after October 7, 2023. As a matter of fact, there is an investigation into the Situation in Palestine that has been carried out by the ICC Prosecutor's Office since February 5, 2021. The question sought to be answered in this article is whether an incident that occurs after the initiation of the investigation, or circumstances that emerges in a space that is not

➤ Bu makale Etik Kurul iznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee permission.

➤ Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 27.08.2024

➤ Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 16.10.2024

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı, kelep@istanbul.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-2569-5155>.

mentioned in the investigation, can be subject to trial later by being handled within the context of the situation that constitutes the subject of the investigation, despite the ongoing investigation. For these purposes, the subject has been discussed within the framework of doctrine and ICC decisions. In this context, it was concluded that there was no need to initiate a new investigation before the ICC in terms of recent crimes committed in Palestine. In our opinion, both the the court's jurisprudence and prosecutors' statements indicate that, in addition to new war crimes committed after October 7, 2023, it is also possible to prosecute the perpetrators of genocide and crimes against humanity by being evaluated within the scope of the ongoing investigation when the trial phase begins. In this context, since it has been concluded that the current investigation includes these crimes being committed, it is imperative that evidence related to these crimes be included in the evidence-obtaining activities within the scope of the investigation and that the ICC takes this issue into consideration in the conduct of the investigation.

Keywords: Transnational Criminal Law, International Court of Human Rights, Investigation on the Situation in State of Palestine, Scope of the Investigation, Expanding the Investigation

GİRİŞ

Gazze Şeridi, Batı Şeria ve Doğu Kudüs topraklarında kurulu olan Filistin Devleti, uzun yıllar süren çabaların sonunda Roma Statüsü'ne taraf olarak kabul edilmiş ve nihayetinde sivil halkına karşı İsrail Devleti tarafından işlenen suçlardan sorumlu kişilerin yargılanabilmesini sağlayabilmek için UCM tarafından bir soruşturma başlatılabildiğini sağlama başarısını göstermiştir. Yaklaşık üç yıldır devam etmekte olan ve İsrail Devleti'nin iş birliğine yanaşmaması nedeniyle delil toplanması bakımından güçlükler yaşanan bu soruşturma Filistin Devleti'ndeki Durum Soruşturması olarak adlandırılmaktadır. Hem İsrail Devlet yetkilileri hem de Filistin vatandaşı kişilerin (HAMAS veya Filistin Silahlı Grupları üyeleri) hakkında bir takım savaş suçlarının incelendiği bu soruşturma, 7 Ekim 2023 tarihinden itibaren İsrail Devleti'nin Gazze Şeridi'nde yaşayan sivil halka yönelik gerçekleştirdiği saldırılar sonrasında daha büyük bir önem kazanmıştır. Hastaneler, okullar, ibadethaneler, uluslararası yardım kuruluşlarına ait binalar da dahil olmak üzere pek çok sivil hedefin bombalandığı, sivil halkın zorla yerinden edildiği, sivil halka gelecek gıda, tıbbi malzeme gibi yardımların ulaşmasının engellendiği bu saldırılar, Roma Statüsü'nde belirtilen pek çok suça vücut vermektedir. Ancak UCM bakımından hem bir soruşturmanın başlatılmasının hem de soruşturmanın nihayete erdirilerek yargılama aşamasına geçilmesinin, çoğu zaman, uzun bir zaman alması nedeniyle, şu anda gerçekleştirilmekte olan suçlardan sorumlu kişilerin yargılanmasına yönelik olarak UCM tarafından yeni bir soruşturma başlatılması yerine bu suçların var olan soruşturma kapsamında değerlendirilmek suretiyle araştırılması yoluna gidilmesi fikrinin değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Bu makalede UCM tarafından yürütülmekte olan Filistin Devleti'ndeki Durum hakkındaki soruşturmanın 7 Ekim 2023 tarihinden sonra İsrail Devleti yetkilileri ve vatandaşları tarafından işlenen suçları kapsayıp kapsamayacağı tartışılacak ve bu suçlar hakkında yeni bir soruşturma başlatılmasının gerekip gerekmediği hususu soruşturmanın konusu bağlamında değerlendirilecektir.

I. GENEL OLARAK UCM HAKKINDA

UCM'nin kurucu statüsü niteliğindeki Roma Statüsü 17 Temmuz 1998 tarihinde Roma'da Tam Yetkili Temsilcilerden Oluşan Birleşmiş Milletler Diplomatik Konferansı'nda kabul edilmiştir¹. Söz konusu statü 1 Temmuz 2002'de yürürlüğe girmiştir. Mahkeme'nin kuruluş amacı uluslararası toplumun tamamını ilgilendiren ve statüde belirlenen birtakım suçların yargılanmasını sağlamaktır². Uluslararası bir anlaşmaya dayalı olarak daimi bir Mahkeme özelliğini gösteren Mahkeme bu yönleriyle kendisinden önce belirli yargılamaları yapmak üzere *ad hoc* olarak kurulan diğer uluslararası ceza Mahkemelerinden ayrılmaktadır³. Statü *jus cogens* nitelikteki bazı suçlar bakımından, eğer ulusal Mahkemeler yargılama yapmaktan kaçınıyor ya da yargılama yapabilecek durumda değilse, yargılama yapılabilmesini sağlayacak kalıcı bir Mahkeme kurulmasını amaçlamaktadır⁴. Bu bağlamda kalıcı nitelik gösteren bu Mahkemede, gerçek kişilerin yargılanmasının sağlanması amaçlamakla birlikte, Mahkemenin yargı yetkisinin tamamlayıcı nitelikte olduğu hususu göz ardı edilmemelidir. Bu hususlar Statü'nün ilk maddesinde açıkça vurgulanmaktadır⁵.

Mahkeme'nin yargı yetkisini kullanabilmesini sağlayacak bir soruşturmanın başlatılabilmesi için ön gereklilikler Statü m. 13'te yer almaktadır. Bir soruşturmanın başlatılabilmesi için kullanılabilecek olan bu usullere tetikleme mekanizmaları adı verilmektedir. Bu bakımdan Savcılık Ofisi⁶ tarafından bir soruşturma başlatılabilmesi

¹ Son derece kapsamlı ve ayrıntılı düzenlemeleri ile dikkat çeken Statü toplam 128 maddeden oluşmaktadır. Statüde Mahkemenin yargılama yetkisi, yapısı ve işleyişine ilişkin hükümler bulunmaktadır. Bkz: Roma Statüsü (www.icc-cpi.int 2024) <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf> Erişim tarihi 01.12.2023; Ayrıca bkz: Murat Önok Tarihi Perspektifiyle Uluslararası Ceza Divanı (1. Bası Turhan Kitabevi 2003) 37-49; Muratcan Gökdemir Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde Soruşturma Usulü (1. Baskı Oniki Levha Yayıncılık 2018) 72-78

² Daimi bir uluslararası ceza Mahkemesinin kuruluşuna ilişkin gerekçeler caydırıcılık, dokunulmazlık kültürüne son verilmesi, kefare, cinsiyet adaleti, hakikatin araştırılması, norm koyma ve uzlaşma (özellikle ulusal silahlı çatışmalar bakımından) olarak özetlenmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Saqib Jawad 'Objectives of International Criminal Law and Jurisdiction of ICC' (2015) 3 (3) Journal of Sociology and Anthropology 163, 165

³ Nuremberg ve Tokyo askeri ceza Mahkemeleri hakkında bkz: Antonio Cassese 'From Nuremberg to Rome: International Military Tribunals to the International Criminal Court' in Antonio Cassese, Paola Gaeta and John R. W. D. Jones (eds) The Roman Statute of the International Criminal Court: A Commentary Volume II (Oxford University Press 2002) 3ff; Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem and Murat Önok Uluslararası Ceza Hukuku (7 Bası Seçkin 2023) 325 ff; Hakan Karakehya 'Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Uygulanabilir Hukuk' (2008) 57 (2) AÜHFD 133, 133-163

⁴ Andrew Novak The International Criminal Court (1. Bası Springer 2015) 42; Yasin Poyraz, Ömer Vehip Önen 'Uluslararası Ceza Yargısının Gelişiminde Uluslararası Ceza Mahkemesinin Rolü' (2019) 4 (1) Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Dergisi 187, 194-199; Önok (n 1) 277-280

⁵ ICC <<https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf>> Erişim tarihi 01.12.2023

⁶ Savcılık Ofisinin yapısı ve işleyişi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: John R. W. D. Jones 'The Office of the Prosecutor' in Antonio Cassese, Paola Gaeta and John R. W. D. Jones (eds) The Roman Statute of the International Criminal Court: A Commentary Volume I (Oxford University Press 2002) 269 ff

için söz konusu bu tetikleme mekanizmalarından birinin kullanılması zorunludur⁷. Buna göre şu üç durumda yargı yetkisinin kullanılması mümkündür⁸: İlk olarak Roma Statüsü'ne taraf devletlerden biri, Mahkeme savcısına, BM Sözleşmesi m. 14 gereğince belirli bir suçun işlendiğine dair bir başvuru yapabilir⁹. İkinci olarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) Mahkeme savcısına, BM Sözleşmesi'nin 7. bölümü kapsamında olan bir suçun işlendiğine dair bir dava sunabilir¹⁰. Son olarak ise Mahkeme savcısı, 15. Madde gereğince yargı yetkisi alanına girdiğini düşündüğü bir suç konusunda kendiliğinden bir soruşturma başlatabilir (savcının *proprio motu* soruşturma yetkisi)¹¹.

Soruşturmanın amacı delil elde etmektir. Bu aşamada savcının görevi sanığın hem lehine hem de aleyhine delilleri toplamak ve Roma Statüsü kapsamında bir suç işlenip işlenmediğini tespit etmeye çalışmaktır. Buradaki delil elde etme eşiği suçun var olup olmadığının tespitine ilişkindir. Bu aşamada mahkumiyete yetecek ağırlıkta bir delile gerek bulunmadığı belirtilmektedir¹². Ancak Roma Statüsünde bu husus muğlaktır. Bunlar yanında UCM tarafından şimdiye kadar gerçekleştirilen pek çok soruşturmanın çok uzun sürdüğü görülmekte ve bu durum eleştirilmektedir¹³.

A. Mahkemenin Yetkisi

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yetkisi hem hukuki hem de politik açılardan Statü'nün en karmaşık yönlerinden biri olarak nitelendirilmektedir¹⁴. Mahkeme tara-

⁷ Gökdemir (n1) 129

⁸ Tezcan, Erdem and Önok (n 3) 387 ff; Gökdemir (n1) 130; Jawad (n 2)168-169

⁹ Bu yöntem taraf devlet başvurusu ya da taraf devlet bildirimi olarak isimlendirildiği görülmektedir. Bkz: Gökdemir (n1) 133-141; Tezcan, Erdem and Önok (n 3) 389; Bu yöntemin Statü'nün hazırlanması sırasında soruşturma başlatılabilmesi için kullanılacak yöntemlerden en az tercih edileni olduğu düşünülse de, sonradan bu yöntemin m. 13 kapsamında soruşturma başlatma yöntemleri içinde en sık kullanılanı olduğu tespit edilmiştir. Ancak bu yöntem kapsamında yapılan başvurularda başvuran devletin kendi vatandaşlarının yargılanmasını talep etmesi söz konusu olmamıştır. Bu bağlamda yöntemin arzu edilen şekilde çalışmadığını belirtmek gerekmektedir. R. Udaya, Anushka Mishra Nayak 'The Triggering Mechanism of the International Criminal Court' (2021) 4 (3) International Journal of Law Management & Humanities, 507, 513

¹⁰ Bu yöntem BM Güvenlik Konseyi Başvurusu veya Bildirimi olarak isimlendirilmektedir. Bkz: Gökdemir (n1) 142; Tezcan, Erdem and Önok (n 3) 390; bu yöntemde BM Güvenlik Konseyi'nin konu ile ilgili bir karar alması ve bu kararın Mahkeme'ye sunulması gerekmektedir. Örnek olarak Konsey "Darfur'daki Durum" ile ilgili böyle bir karar alarak Mahkemeye göndermiştir. Udaya, Nayak (n 9) 5015-516.

¹¹ ICC <<https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf>> Erişim tarihi 04.12.2023; savcının re'sen harekete geçme yetkisi olarak da isimlendirilmektedir. Bkz Tezcan, Erdem and Önok (n 3) 393; Ayrıca bkz. Udaya, Nayak, (n 9) 5007-5038; Gökdemir (n1) 166 ff

¹² Alex Whiting 'Dynamic Investigative Practice at the International Criminal Court'(2013) 76 (3-4) Law and Contemporary Problems 163, 170

¹³ Stephen Eliot Smith 'Is the International Criminal Court Dying? And Examination of Symptoms' (2022) 23 Pregon Review of International Law 73, 73

¹⁴ Seada Hussein Adem Palestine and the International Criminal Court (Springer 2019) 84

findan bir soruşturma başlatılabilmesi için Mahkemenin dört yönden yetkili olması gerekmektedir. İlk yetki Mahkemenin konu yönünden yetkisidir (*ratione materiae*). İkincisi Mahkemenin kişi yönünden (*ratione personae*), üçüncüsü ise yer yönünden yetkisini (*ratione loci*) ifade eder. Mahkemenin kişi ve yer yönünden yetkisi durum üzerindeki yetkisi olarak da ifade edilmektedir. Dördüncüsü ise Mahkemenin zaman yönünden yetkisi (*ratione temporis*) olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁵.

1. Mahkemenin Konu Yönünden Yetkisi (*ratione materiae*)

Mahkemenin konu yönünden yetkisi hangi suçlar bakımından yargılama yapılabileceğini ifade etmektedir. Mahkemenin konu yönünden yetkisi Statü m. 5'te düzenlenmektedir¹⁶. Bu bağlamda Mahkemenin, Statü'de yer verilen dört suç bakımından¹⁷ yetkili olduğunu söylemek mümkündür¹⁸. Bunlar soykırım¹⁹, insanlığa karşı suçlar²⁰, savaş suçları²¹ ve saldırı suçudur²². Söz konusu bu suçlar Statü m. 5'te "uluslararası toplumu ilgilendiren en ciddi suçlar" olarak nitelendirilmektedir.

Statü m. 6 soykırım suçunu; m. 7 insanlığa karşı suçları, m. 8 savaş suçlarını, 11 Temmuz 2010 yılında Statü'ye sonradan eklenen m. 8 *bis* ise saldırı suçunu düzenlemektedir.

¹⁵ Novak (n 4) 43; Rod Rastan 'Situation and Case: Defining the Parameters' ,in: Eds. Carsten Stahn, Mmohamed M. El Zeidy The International Criminal Court and Complementarity (Cambridge University Press 2014) 421, 423

¹⁶ Rastan Situation and case (n 15) 423; Adem (n 14) 88

¹⁷ ICC <<https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf>> Erişim tarihi 01.12.2023; Jawad (n 2) 168

¹⁸ Statü'nün hazırlanması sırasında terör suçlarının, uyuşturucu kaçakçılığı suçlarının ya da çok uluslu şirketler tarafından gerçekleştirilen ekonomik suçların da Mahkemenin yargı yetkisine girmesi yönünde bazı girişimler olmuşsa da, Mahkemenin kuruluş amacı yargılama yapılmasından kaçınılması mümkün veya yargılanmasının zor olduğu devlet başkanları gibi kimseleri yargılamak olarak belirlendiğinden bu suçlar Statü kapsamına alınmamıştır. Bkz. Novak (n 4) 40; örneğin Türkiye de terör ve uyuşturucu madde suçlarının kapsama alınması için çaba göstermiştir. bkz: Ali Emrah Bozbayındır Turkey and the International Criminal Court (Nomos 2013), 23-24

¹⁹ Antonio Cassese 'Genocide' John R. W. D. Jones 'The Office of the Prosecutor' in Antonio Cassese, Paola Gaeta and John R. W. D. Jones (eds) The Romen Statute of the International Criminal Court: A Commentary Volume I (Oxford University Press 2002) 335 ff

²⁰ Antonio Cassese 'Crimes Against Humanity' John R. W. D. Jones 'The Office of the Prosecutor' in Antonio Cassese, Paola Gaeta and John R. W. D. Jones (eds) The Romen Statute of the International Criminal Court: A Commentary Volume I (Oxford University Press 2002) 353 ff

²¹ Michael Bothe 'War Crimes' John R. W. D. Jones 'The Office of the Prosecutor' in Antonio Cassese, Paola Gaeta and John R. W. D. Jones (eds) The Romen Statute of the International Criminal Court: A Commentary Volume I (Oxford University Press 2002) 379 ff

²² Statü'de yer alan bu suçların yanısıra Mahkemenin usulüne ilişkin olan suçlar bakımından da yetkisi kabul edilmektedir. Bu ikinci suçlar Mahkemeye hakaret, yalan tanıklık, sahte delil sunulması, tanık tahrifatı, tanıklara rüşvet verilmesi ya da Mahkemeye karşı kışkırtılması vb. suçlardır. Bkz: Novak (n 4) 43

2. Mahkemenin Durum (Kişi ve Yer) Yönünden Yetkisi (*ratione personae* ve *ratione loci*)

Mahkemenin kişi yönünden yetkisi Mahkemenin yargılama yetkisine sahip olduğu kişileri ifade etmektedir. Mahkemenin kişi yönünden yetkisine ilişkin Statü'de yer alan düzenlemeler m. 12 ve m. 26'dır²³. Mahkeme'nin kuruluş amacına ilişkin tartışmalarda da belirtildiği üzere esasen devlet başkanları ya da üst düzey kamu yöneticileri gibi kişilerin yargılanmasının sağlanması Mahkemenin öncelikli amaçları arasındadır²⁴. Ancak Roma Statüsü Mahkemenin kişi yönünden yargılama yetkisini yalnızca devlet başkanları veya üst düzey kamu yöneticileri ile sınırlandırmamaktadır. Bunun dışında aynı zamanda, üstün yönlendirme ve komuta kontrolü de dahil olmak üzere, başkalarına suç işleme emri vermenin kovuşturulmasına da izin verir; başkalarının suç işlemesine yardım ve yataklık etmek ve diğer failerle ortak amaç doğrultusunda hareket etmek de cezalandırılmaktadır. Statü her ne kadar suç işlemek için anlaşmayı özel olarak yasaklamasa da üstleri astlarının eylemlerinden sorumlu tutacak ve birlikte çalışan birden fazla suçluya ulaşmak için ortak amaç sağlayacak şekilde komuta sorumluluğuna ilişkin geniş tanımları benimsemektedir²⁵. Dolayısıyla astların işledikleri suçlardan dolayı üstlerin de sorumlu tutulabilmeleri rejimi kabul edilmiştir. Eğer üst Statü'de yer alan suçların işlendiğini biliyor ya da bilebilecek durumda ise ve buna rağmen bunların işlenmesini önleyecek tedbirleri almamış ise, bu suçlardan dolayı sorumlu tutulacaktır²⁶. Bu şekildeki iştirak hallerinin yanında Statü'de ayrıca ortak bir amaçla hareket etme de bir iştirak türü olarak kabul edilmiştir²⁷. Statü kapsamında egemen dokunulmazlık (sovereign immunity)²⁸ kabul edilmediğinden kişi yönünden yargı yetkisi, resmi sıfatlarıyla hareket eden hükümet görevlilerini de kapsayacak şekilde genişletilebilmektedir. Bunlarla birlikte Statü'de suça katılan birden fazla kişinin bireysel ceza sorumluluğunun belirlenmesi noktasında yer verilen sorumluluk türlerine ilişkin açıklayıcı bilgilerin yer almaması, verilecek olan cezalarda kişilerin nasıl cezalandırılması gerektiği hususunda doktrinde tartışmalara neden olmuştur. Buna göre bir kısım görüşler ikilik sisteminin kabul edilmesi gerektiğini ve fail ile şerikler arasında ceza sorumluluğu bakımından fark gözetilmesinin uygun olacağını ileri sürerken; diğer bir kısım ise Statü'de yer alan düzenlemenin buna uygun olmadığını ve dolayısıyla suça katılan

²³ Rastan Situation and case (n 15) 423; Adem (n 14) 90

²⁴ Johan D van der Vyver 'Personal and Territorial Jurisdiction of the International Criminal Court' (2000) 14 (1) *Emory International Law Review*, 1,1

²⁵ Novak (n 4) 44

²⁶ Novak (n 4) 49

²⁷ Elif Gökşen Uluslararası Ceza Hukukunda Bireysel Ceza Sorumluluğu (1. Bası Seçkin 2024) 129

²⁸ Devlet başkanları, diplomatlar yabancı bakanlar ya da bunlar gibi yüksek devlet görevlilerinin yabancı devletlerde bulundukları sırada yargı bağımsızlıkları bulunmasına egemenlik dokunulmazlığı adı verilmektedir. Bu dokunulmazlık kişinin makamı nedeniyle ortaya çıktığından, dokunulmazlığa sahip olan kişinin resmi görevi sona erdiğinde ortadan kalkmaktadır. İşte Roma Statüsü, statüde yer alan suçlar bakımından bu dokunulmazlığı kabul etmemektedir. Novak (n 4) 49

her kişinin iştirak türü göz önünde bulundurulmaksızın cezanın suçun ağırlığı ve bireysel koşullar değerlendirilerek saptanması gerektiğini belirtmişlerdir²⁹. Dikkat edilmelidir ki Statü kapsamında devletler değil ancak gerçek kişiler üzerinde bir yargılama yetkisi kullanılmaktadır³⁰.

Mahkemenin tüzel kişiler³¹, cezai ehliyeti bulunmayan kişiler veya suçun işlendiği tarihte 18 yaşını doldurmamış kişiler üzerinde ise kişi yönünden yargı yetkisi bulunmamaktadır³².

Mahkeme tarafından yargılama yapılabilmesi için sanık hakkında Mahkemenin yargı yetkisi olması gerekmektedir. Buna göre Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde yargılanabilmek için sanığın ya Roma Statüsü'nü kabul etmiş devletlerden birinin vatandaşı olması ya da iddia edilen suçları Statü'yü kabul etmiş olan devletlerden birinin topraklarında işlemiş olması gerekmektedir. Ancak bununla birlikte istisnai olarak, BMGK kararı ile Statü'ye taraf olmayan bir devlet Mahkemeye bildirebilir. Bu durumda sanık bu bildirilen devletin vatandaşı ise ya da sanık iddia olunan suçları bildirilen devlet topraklarında işlemiş ise Mahkemenin yargı yetkisi kabul edilir³³.

Mahkemenin yer yönünden yetkisi Statü m. 12 ve 13(b)'de düzenlenmektedir³⁴. Buna göre Mahkemenin yer yönünden yargı yetkisi taraf devletlerin toprakları ya da 12 (3) uyarınca *ad hoc* olarak Mahkemenin yargı yetkisini kabul eden devlet topraklarıdır. Bunun yanında bu yer yönünden yetki BM Güvenlik Konseyi'nin Statü m. 13 (b) uyarınca bir durumu bildirmesi haline münhasır olarak, herhangi bir BM üyesi devletin toprakları da olabilecektir³⁵. Bunlar yanında hakkında suç isnat edilen kişinin taraf devlet vatandaşı olması halinde, bu kişinin taraf olmayan bir devlet toprakları üzerinde yargı yetkisine giren suçları işlemiş olması Mahkemenin taraf olmayan devlet toprakları üzerinde yer yönünden yargı yetkisine sahip olmasını sağlamaktadır³⁶.

3. Mahkemenin Zaman Yönünden Yetkisi (*ratione temporis*)

Statü m. 11 Mahkemenin zaman yönünden yetkisine ilişkin hükmü içermektedir. Statü m. 11(1) statüde yer alan suçların zamansal olarak uygulanmasına yönelik kesin bir sınır çizmektedir³⁷. Buna göre Mahkeme'nin zaman yönünden yetkisi

²⁹ Bu hususa ilişkin detaylı bilgi ve UCM'nin yaklaşımı için bkz Gökşen (n 27) 128,142

³⁰ Micaela Frulli 'Jurisdiction *ratione personae*' in Antonio Cassese, Paola Gaeta and John R. W. D. Jones (eds) The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary Volume I (Oxford University Press 2002) 532; Gökşen (n 27) 129

³¹ Frulli (n 30) 532; van der Vyver (n 24) 12

³² Frulli (n 30) 534; van der Vyver (n 24) 18 ff; Adem (n 14) 90

³³ Bkz. Novak (n 4) 2

³⁴ van der Vyver (n 24) 60 ff; Rastan Situation and case (n 15) 423; Adem (n 14) 84

³⁵ van der Vyver (n 24) 60 ff; Rastan Situation and case (n 15) 426

³⁶ Frulli (n 30) 535

³⁷ David J. Scheffer 'How to Turn the Tide Using the Rome Statute's Temporal Jurisdiction' (2004)

Statü'nün yürürlüğe girdiği tarihten itibaren başlamaktadır. Bu tarih ise 1 Temmuz 2002 tarihidir³⁸. Statü'ye 1 Temmuz 2002 tarihinden sonra taraf olan devletler bakımından ise 2. paragraf, yargı yetkisinin taraf olan devletin kabul tarihi itibarıyla başladığını açıklamaktadır. Bu tarih ise kabul, imza, uygun bulma ya da taraf olma yönündeki iradenin açıklanmasına ilişkin belgenin sunulması tarihinden sonraki 60. Günden sonraki ayın ilk günü olarak belirlenmiştir³⁹.

Bunlar yanında belirtmek gerekir ki hem Statü'ye taraf olan hem de taraf olmayan devletler bakımından m. 12(3) uyarınca Mahkemenin yargı yetkisinin geçmişe etkili olarak kabul edildiğinin açıklanması da mümkündür. Ancak her halde geriye doğru tanıma 1 Temmuz 2002'den geriye gidemeyecektir. Buna göre Mahkeme'nin zaman yönünden yargı yetkisi, Statü'nün yürürlüğe girdiği tarihten sonraki suçları kapsamaktadır. Bir Devletin bu Statü yürürlüğe girdikten sonra taraf olması halinde, Mahkeme yargı yetkisini yalnızca Statü'nün söz konusu Devlet açısından yürürlüğe girmesinden sonra işlenen suçlarla ilgili olarak, söz konusu Devlet m. 12 (3) uyarınca bir beyanda bulunduysa kullanabilecektir⁴⁰.

II. FİLİSTİN DEVLETİ VE UCM ARASINDAKİ İLİŞKİ

Filistin Devleti'nin UCM ile ilişkisi Mahkeme faaliyete geçtikten birkaç yıl sonra başlamıştır⁴¹. Filistin'in statüye taraf olma noktasında doğrudan bir işlem yapamamasının asıl nedeni Filistin'in Devlet statüsüne ilişkin tartışmalardır. 22 Ocak 2009 yılında⁴² dönemin Filistin Adalet Bakanı Statü'nün 12(3)⁴³ maddesi uyarınca Filistin Devleti'nin Mahkemenin *ad hoc* yargılama yetkisi tanıdığını bildirmiştir. Yargılama yetkisini tanıyan bu beyan 1 Temmuz 2002 tarihinden itibaren Filistin topraklarında işlenen suçları kapsamaktaydı. Bu beyandan üç yıl sonra 3

2 (1) Journal of International Criminal Justice, 26, 28 ff; Rod Rastan, Mohamed Elewa Badar 'Article 11 Jurisdiction ratione temporis' in: Triffterer, Ambos (ed) The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary, (Verlag C.H. Beck Ohg, 2016) 657; Jawad (n 2) 166

³⁸ Rastan, Badar (n 37) 662

³⁹ Stephane Bourgon 'Jurisdiction ratione temporis' in Antonio Cassese, Paola Gaeta and John R. W. D. Jones (eds) The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary Volume I (Oxford University Press 2002) 543-544; Mütemadi suçlar ile ilgili yaklaşım için bkz: Rastan, Badar (n 37) 663 ff; Adem (n 14) 87-88

⁴⁰ Gökdemir (n1) 188; Rastan, Badar (n 37) 670

⁴¹ Filistin Devleti topraklarının İsrail tarafından işgal edilmesinin ardından, İsrail tarafından Filistin Devleti'nin işgal edilmiş toprakları üzerinde yürütülen birçok askeri operasyon bulunmaktadır. Bu çok sayıda operasyonun şu ana kadar en çok sivil ölümüne yol açanları 2004, 2006, 2009 ve 2014 yıllarında gerçekleşmiştir. Bkz: Adem (n 14) 35

⁴² Bu bildirge çok sayıda sivilin ölümüne neden olan İsrail'in 2009 yılındaki askeri operasyonu sonrası yapılmıştır. *Ibid* 50

⁴³ Statü'nün bu maddesi taraf olmayan devletlere, Statü'ye taraf olmaya gerek kalmaksızın Mahkemeye bir yargı yetkisi tanınmasını içeren bir başvuru yapma imkanı sunmaktadır. Ancak bu madde kapsamında yapılan bu başvurular otomatik olarak bir soruşturma başlatılmasını sağlamaz. Bkz: *Ibid* 50; Novak (n 4) 105

Nisan 2012’de Savcılık Ofisi Filistin’in Birleşmiş Milletler nezdinde “üye olmayan devlet” değil, halen “gözlemci” statüsünde olduğunu⁴⁴; Birleşmiş Milletler Filistin’i devlet olarak tanımadığı için de Filistin’in m. 12(3) beyanında bulunamayacağı sonucuna varmıştır⁴⁵. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun Kasım 2012’de Filistin’i üye olmayan gözlemci devlet olarak kabul etmesinin ardından ise, 31 Aralık 2014 tarihinde Filistin yine *ad hoc* bir deklarasyon ile Mahkemenin yargı yetkisini İşgal Altındaki Filistin Toprakları (Gazze, Batı Şeria ve Doğu Kudüs)⁴⁶ bakımından 13 Haziran 2014 tarihinden itibaren tanıdığını bildirmiştir⁴⁷. Bu bildirim sonrasında Filistin açısından Roma Statüsü’ne taraf olma işlemleri 1 Nisan 2015 tarihinde tamamlanmıştır.

Bu ikinci *ad hoc* bildirim sonrası savcı, “Filistin Devleti’ndeki Durum” ile ilgili bir ön araştırma başlatmıştır⁴⁸. Söz konusu ön araştırma faaliyetinde duruma ilişkin bir soruşturma açılması için gerekli olan kriterlerin karşılanıp karşılanmadığının araştırılması söz konusudur. Bu kriterler ise Mahkemenin yargı yetkisi, kabul edilebilirlik ve adaletin gereklilikleri olarak belirlenmektedir⁴⁹. 16 Ocak 2014 tarihinde başlatılan bu ön araştırma 13 Haziran 2014 ve sonrasındaki işlendiği iddia edilen suçları kapsamaktadır. Bu başvuru kapsamında yargılanması talep edilen suçlara ilişkin Filistin Devleti tarafından 13 Haziran 2014 tarihi başlangıç tarihi olarak belirtmekle birlikte bir bitiş tarihi olmadığı görülmektedir. Söz konusu ön araştırma faaliyeti 20 Aralık 2019’da sona ermiştir. Dönemin Savcısı Fatou Bensouda, “Ofisine sunulan tüm güvenilir bilgilerin kapsamlı, bağımsız ve objektif bir değerlendirmesi” nin ardından, “Filistin Devleti’ndeki Durum”a ilişkin ön inceleme- nin, 53(1) maddesi kapsamındaki tüm yasal kriterlerin yerine getirildiği tespitiyle sonuçlandığını ilan etmiştir⁵⁰. Dönemin Savcısı yaptığı açıklamada Doğu Kudüs

⁴⁴ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 29 Kasım 2012’de 67/19 numaralı kararla Filistin’in “üye olmayan gözlemci devlet statüsünü kabul etmiştir.

⁴⁵ Bununla birlikte Savcılık Ofisi m. 12(3)’ün geçmişe yönelik olarak uygulanıp uygulanamayacağını açık olmadığını zira bu başvuruda mütemadi bir suçun işlendiği iddiasının bulunduğunu, bu suçun ise Roma Statüsü’nün kabulünden önce işlenmeye başladığını ifade etmiştir. Adem (n 14) 54; Novak (n 4) 105

⁴⁶ Bu bakımdan Mahkeme’nin yer yönünden yargı yetkisinin kabul edilmesi için bu yerlerin işgal altında olması, ya da herhangi bir başka sebeple taraf devlet ya da m. 12/3 uyarınca Mahkeme’nin yetkisini kabul eden taraf olmayan devlet tarafından etkin denetim altında tutulmaması önem arz etmemektedir. Bkz. Gökdemir (n1) 200

⁴⁷ Adem (n 14) 80; ayrıca ICC <<https://www.icc-cpi.int/news/palestine-declares-acceptance-icc-jurisdiction-13-june-2014>> Erişim tarihi 01.12.2023

⁴⁸ Adem (n 14) 79.

⁴⁹ Kai Ambos, Ignaz Stegmiller ‘Prosecuting international crimes at the International Criminal Court: is there a coherent and comprehensive prosecution strategy?’ (2013) 59 Crime Law Social Change, 415, 419; Rod Rastan ‘What is a Case for the Purpose of the Rome Statute?’ (2008) 19 Criminal Law Forum, 435, 437-438; Ayrıca bkz: ICC, <<https://www.icc-cpi.int/palestine>> Erişim tarihi 26.12.2023

⁵⁰ Fatou Bensouda ‘Statement of ICC Prosecutor, Fatou Bensouda, on the conclusion of the preliminary examination of the Situation in Palestine, and seeking a ruling on the scope of the Court’s

dahil Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde **savaş suçlarının** işlendiğine veya işlenmekte olduğuna inanmak için makul bir temelin mevcut olması; durumdan kaynaklanan potansiyel davaların kabul edilebilir olması ve bir soruşturma başlatılmasının adaletin çıkarlarına hizmet etmeyeceğine inanmak için önemli nedenlerin bulunmaması gerekçelerine dayanarak "Filistin Devleti'ndeki Durum" ile ilgili bir soruşturmanın başlatılabileceğini duyurdu⁵¹. Savcı söz konusu açıklamasında Filistin'in başvurusu sonrası her ne kadar doğrudan soruşturma başlatma yetkisi olsa da, bunu tercih etmediğini, nitekim Mahkemenin söz konusu başvuru bakımından yargı yetkisinin olup olmadığının tespitine ilişkin sorunun öncelikli olarak çözümünün gerektiğini belirtmiştir. Buna göre savcı, I. Ön Dava Dairesi 'in Mahkemenin yargı yetkisine ilişkin bir karar vermesini talep ettiğini ve soruşturma başlatılmasının bu karar sonrasında mümkün olup olmayacağını belli olacağına karar vermiştir. 5 Şubat 2021 tarihinde savcılık ofisi tarafından yürütülen ön araştırma faaliyeti, Mahkeme'nin I. Ön Dava Dairesi'nin Batı Şeria, Gazze ve Doğu Kudüs'ü de kapsayacak şekilde yargı yetkisini kabul etmesi üzerine bir soruşturma başlatılmasına karar verilerek sonlanmıştır⁵². Oy çokluğu ile verilen bu karar ile I. Ön Dava Dairesi o dönemki UCM Savcısı Fatou Bensouda'ya Mahkemenin Filistin Devletindeki durum üzerindeki yargı yetkisini kabul ettiğini bildirmiştir⁵³. Karar işgal altındaki Filistin toprakları bakımından Mahkeme'nin Roma Statüsündeki ceza yargılamasına ilişkin yetkisini, Filistin'in soruşturma yürütülecek olan bu topraklarda egemen bir güç olup olmadığı meselesinden bağımsız olarak, kabul etmiştir⁵⁴. Böylelikle Daire Savcının 13 Haziran 2014 tarihinden itibaren işgal edilmiş Filistin topraklarında bir soruşturma

territorial jurisdiction' <<https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-fatou-bensouda-conclusion-preliminary-examination-situation-palestine>> Erişim tarihi 01.12.2023 par.1

⁵¹ *Ibid* para 2 ff

⁵² ICC, <<https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-01/18-143>> Erişim tarihi 01.12.2023; Ön Dava Dairesinin kararı Filistin'in Roma Statüsü'ne taraf olan bir devlet olduğunu; m. 12(2)'de yer alan bildirim yetkisine sahip olduğunu; Mahkemenin yargı yetkisinin Filistin'in işgal altındaki toprakları Batı Şeria, Gazze ve Doğu Kudüs'ü kapsadığını ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir. Bkz: Michelle Staggs Kelsall 'Between false messiah and symbolic politics: The International Criminal Court and the 'Situation in the State of Palestine' (2022) 23, Palestinian Yearbook of International Law 156, 157; Sajjad Abbassi 'The Decision of the International Criminal Court in the Palestine Situation: A beginning in the Prevention of Impunity for Israeli Crimes' (2023) 4 (1) The Iranian Review for UN Studies 23, 30

⁵³ Statü m. 19/3 uyarınca savcı Mahkemeden yargılama yetkisi ve kabul edilebilirliğe ilişkin bir karar vermesini talep edebilmektedir. Filistin bakımından da savcı, ön dava dairesinden işgal altındaki Filistin topraklarında bir soruşturma yürütülmesinin kabul edilebilir olup olmadığına ilişkin bir karar vermesini talep etmiştir. Verilen karardan sonra açılan soruşturmada Filistin'in devlet durumunun kabulünün yalnızca Statü'nün uygulanması amacına yönelik olduğu vurgulanmıştır. ICC <<https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-01/18-143>> Erişim tarihi 01.12.2023

⁵⁴ ICC <<https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-01/18-143>> Erişim tarihi 01.12.2023, yine de aynı kararda soruşturma yürütülmesine ilişkin olarak verilen bu kararın yargılama yetkisi bakımından bir etki doğurmayacağı ve bunun ileride ayrıca tartışılacağı da altı çizilmiştir. ICC <<https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-01/18-143>> Erişim tarihi 01.12.2023; Ayrıca bkz. Kelsall (n 52) 156 ff

yürütmeye ilişkin kararını kabul etmiş olmaktadır. Soruşturmaya konu edilen “Filistin Devleti’ndeki Durum” *“uluslararası hukukun Filistin halkının acılarına ve Filistin’in varoluş krizine dair karmaşıklığının reddinin süregelen bir hatırlatıcısı”* olarak yorumlanmaktadır⁵⁵.

III. İSRAİL DEVLETİ VE UCM ARASINDAKİ İLİŞKİ

İsrail Devleti, her ne kadar daha sonradan Roma Statüsü’ne karşı oy kullanmış olsa da, Roma Konferansı’na katılarak Mahkemenin kurulması çalışmalarında aktif görev almış bir ülkedir. Ancak Amerika Birleşik Devletleri gibi, İsrail de 31 Aralık 2000’de imzaladığı sözleşmeden daha sonra imzasını çekmiştir. İsrail’in Statü bakımından temel karşı çıkış gerekçesi, İsrail Devleti’nin işgal edilmiş Filistin topraklarında gerçekleştirdiği “yerleşimci” faaliyetlerinin Statü’de savaş suçu olarak tanımlanmasıdır. Nitekim Roma Statüsü savaş suçları arasında bir devletin işgal ettiği topraklara kendi sivil nüfusunu yerleştirmesi de bulunmaktadır⁵⁶.

İsrail sözleşmeden çekildikten sonra Mahkemenin İsrail’in “yerleşimci” politikası bakımından yargılama yetkisi ortadan kalkmıştır. Her ne kadar İsrail Hükümeti’nde çifte vatandaşlık sahibi ya da Roma Statüsü’ne taraf olan devlet vatandaşları olsa ve böylece bu durum Mahkeme’nin yargı yetkisine girse de, bu kişisel yargı yetkisi kaynağı “marjinal” görülmüştür. Ancak Mahkeme Filistin’i Roma Statüsü’ne taraf olabilecek yeterlilikte ve İsrail’den ayrı bağımsız bir devlet olarak kabul ettiğinden, İsrail’in özellikle 1 Temmuz 2002’den itibaren gerçekleştirdiği ve Statü kapsamına giren fiilleri bakımından son derece savunmasız olacağı yorumu yapılmaktadır⁵⁷. Ancak bu yorum Mahkemenin Filistin üzerinden başlatılan soruşturmayı 13 Haziran 2014 tarihinden sonrası ile sınırlandırdığından yerinde değildir.

Bunlarla birlikte İsrail Devleti Mahkemenin “Filistin Devleti’ndeki Durum” hakkında soruşturma yetkisi olmadığına ilişkin açıklama yapmaktadır⁵⁸. Bu açıklamanın temeli UCM’nin yargı yetkisinin özüne ilişkin tartışmalara dayanmaktadır. Nitekim UCM’nin yargı yetkisini bir devletin “devredilen yargı yetkisi” olarak ele alındığında, bir devletin kendisinin yürütme yetkisinin olmadığı bir yargılamanın UCM tarafından gerçekleştirilmesi mümkün olmamaktadır. Bu durumda Filistin Devleti’nin İsrail vatandaşlarını yargılama yetkisi olmadığından, UCM’nin de yargı yetkisi olmayacağı öne sürülmektedir⁵⁹. Bu bağlamda İsrail’in Filistin Devleti’ndeki Durum soruşturması bakımından işbirliği yapma eğiliminde olmadığı kanaatine varılabilir.

⁵⁵ Kelsall (n 52) 158

⁵⁶ Novak (n 4) 104

⁵⁷ *Ibid* 105

⁵⁸ ICC <<https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-01/18-143>> Erişim tarihi 01.12.2023

⁵⁹ Pavel Caban ‘Preliminary Examinations by the Office of the Prosecutor of the International Criminal Court’ (2011) 2 CYIL199, 200

IV. UCM'DE YÜRÜTÜLMekte OLAN FİLİSTİN DEVLETİ'NDEKİ DURUM SORUŞTURMASI

A. Soruşturmanın Suçlar ve Kişiler Yönünden Kapsamı

Filistin Devleti'ndeki Duruma ilişkin yürütülen soruşturma Aralık 2023 itibari ile UCM nezdinde yürütülmekte olan on bir soruşturmadan biridir⁶⁰. Şu ana kadar Filistin Devleti'ndeki Durum soruşturmasına ilişkin olarak Mahkeme tarafından yirmi bir tane “Bilgi ve Gelişim” raporu yayınlanmıştır⁶¹. Öncelikle belirtmek gerekmektedir ki savcılık tarafından yapılan ilk açıklamada şu an yürütülmekte olan soruşturma kapsamında Statü’de düzenlenen bazı **savaş suçlarına** odaklanılmış olduğu görülmektedir. Savcılık ofisi tarafından yapılan değerlendirmede söz konusu bu savaş suçlarının 7 Temmuz ile 26 Ağustos 2014 tarihleri arasında Gazze’de meydana gelen *çatışmalar* sırasında işlendiği hususu üzerinde durulmaktadır⁶². İsrail ve Filistin arasında gerçekleşen olaylar bir çatışma olarak nitelense de, Savcılık tarafından silahlı çatışmanın ulusal ya da uluslararası nitelikte olup olmadığının tespitinin ilk aşamada zorunlu olmadığı belirtilmiştir. Savcılığın 2014 silahlı çatışmasının olası sınıflandırmalarını ve fail olduğu iddia edilen kişilerin iddia edilen eylemlerinin ilgili olası hukuki niteliklerini dikkate aldığı açıklanmaktadır⁶³.

Soruşturmaya ilişkin ilk değerlendirmede, İsrail vatandaşı olan kişilerin işledikleri iddia edilen suçlar savaş suçları olarak belirtilmekle birlikte savcılık, İsrail Savunma Kuvvetleri (IDF) ve İsrailli yetkililer bakımından ayrı değerlendirme yapmaktadır. Öncelikle IDF mensuplarına ilişkin yapılan değerlendirmede, ulusal yargı organları tarafından bu kişiler hakkında bazı soruşturmalar yürütüldüğü ve yargılamalar görüldüğü bilgisi üzerinde durulmaktadır. Bu husus göz önüne alındığında, IDF mensupları tarafından işlendiği iddia edilen suçlarla ilgili olası davaların kabul edilebilirliğine ilişkin olarak, yürütülen yargılamalarla ilgili olarak erişilebilir bilgilerin sınırlı olması ve diğer iddialarla ilgili olarak devam eden yargılamaların varlığı nedeniyle, Savcılık bu kişilerin durumunu soruşturma kapsamında inceleme altında tutulması gereken bir husus olarak nitelendirmektedir⁶⁴.

⁶⁰ Demokratik Kongo, Sudan, Libya, Myanmar, Fildişi Sahilleri, Mali, Burundi, Afganistan, Filipinler, Venezuela ve Ukrayna hakkında soruşturmalar yürütülmektedir. Bkz: ICC <<https://www.icc-cpi.int/situations-under-investigations>> Erişim tarihi 26.12.2023

⁶¹ Son rapor 13 Kasım 2023 tarihinde yayınlanmıştır. Söz konusu raporda durumun sert bir şekilde değişmesinden dolayı, Kamusal Bilgi ve Gelişim Bölümü’nün sahada inceleme yapmak üzere iki hibrid bilgilendirme toplantısı hazırlığı, sahadaki durumun sert bir biçimde değişmesi nedeniyle bu toplantıların mümkün ve uygun olmaması nedeniyle yeni aktivite planlarını tekrar ayarlamaya karar vermiştir. Raporların tamamı için bkz: ICC <https://www.icc-cpi.int/case-records?f%5B0%-5D=c_sit_code%3A1164&page=0> Erişim tarihi 26.12.2023

⁶² Bensouda (n 50) par. 2 ff

⁶³ *Ibid* par. 2 ff

⁶⁴ *Ibid*

Buna ek olarak, İsrail'in Doğu Kudüs de dahil olmak üzere Batı Şeria'yı işgali bağlamında İsraili yetkililerin savaş suçları işlediğine inanmak için makul bir temel olduğu saptanmaktadır⁶⁵.

Özellikle, Savcının m.19(3) uyarınca Mahkeme'nin Filistin'deki bölgesel yargı yetkisine ilişkin karar talebinde belirtildiği üzere, Savcılık Ofisi, 2014'teki çatışmalar bağlamında, IDF mensuplarının Gazze'de savaş suçlarını işlediğine ilişkin şüphe bulunduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre Savcılık Ofisi'nin odaklandığı **en az üç olayla ilgili olarak** kasıtlı olarak orantısız saldırılar düzenlemek (m. 8(2)(b)(iv)); kasten öldürme ve vücuda veya sağlığa kasten ciddi zarar verme (m. 8(2)(a)(i) ve 8(2)(a)(iii) veya m. 8(2)(c)(i)); ve Cenevre Sözleşmeleri'nin ayırt edici amblemlelerini kullanan nesnelere veya kişilere karşı kasıtlı olarak saldırı yönlendirmek (m. 8(2)(b)(xxiv) veya 8(2)(e)(ii)) suçları bakımından inceleme yapılmaktadır.

İsraili yetkililerin gerçekleştirmiş oldukları suçlar ise şu şekilde belirlenmektedir: İsraili yetkililer, **diğerlerinin yanı sıra**, 13 Haziran 2014'ten bu yana İsraili sivillerin Batı Şeria'ya nakledilmesiyle ilgili olarak 8(2)(b)(viii) maddesi uyarınca savaş suçları işlemişlerdir. Ofis, olası vakaların muhtemel olduğu sonucuna varmıştır. Bu iddia edilen suçlara ilişkin soruşturmada kaynaklanan suçlar, Statü'nün 17(1)(a)-(d) maddesi uyarınca kabul edilebilir olacaktır⁶⁶. Savcılık ayrıca, durumun kapsamının, Mart 2018'de Gazze Şeridi ile Gazze Şeridi arasındaki sınır çiti yakınında başlayan gösterilere katılan kişilere karşı IDF üyelerinin ölümcül olmayan ve öldürücü yöntemler kullanmasına ilişkin olarak işlendiği iddia edilen suçlara ilişkin bir soruşturmayı da kapsadığını değerlendirmektedir⁶⁷.

Yürütülen soruşturmada Filistin vatandaşı kişilerin sorumluluğu da incelenmektedir. Bu bağlamda savcılık ayrıca, Hamas ve Filistinli Silahlı Grup (PAG) üyelerinin de soruşturma kapsamında olduğunu bildirmektedir. Ofis, Hamas üyeleri ve PAG'lar tarafından işlendiği iddia edilen suçlarla ilgili olası davaların Statü'nün 17(1)(a)-(d) maddesi uyarınca kabul edilebilir olacağı sonucuna varmıştır⁶⁸. Hamas ve PAG üyeleri hakkında soruşturulan suçlar ise şu şekilde sıralanmıştır: sivillere ve sivil nesnelere kasten saldırı düzenlemek (m. 8(2)(b)); korunan kişileri kalkan olarak kullanmak (m. 8(2)(b)(xxiii)); korunan kişileri kasten adil ve düzenli yargılanma haklarından mahrum bırakmak (m. 8(2)(a)(vi) veya 8(2)(c)(iv)) ve kasten öldürme (m. 8(2)(a)(i)) veya 8(2)(c)(i)); ve işkence veya insanlık dışı muamele (m. 8(2)(a)(ii) veya 8(2)(c)(i)) ve/veya kişisel haysiyete yönelik saldırılar (m. 8(2)(b)(xxi), veya 8(2)(c)(ii)).

B. Soruşturmanın Yer Yönünden Kapsamı

Filistin Devleti'ndeki Durum hakkındaki soruşturma, Mahkeme tarafından Filistin Devleti toprakları olarak kabul edilen Gazze, Batı Şeria ve Doğu Kudüs'te

⁶⁵ *Ibid*

⁶⁶ *Ibid*

⁶⁷ *Ibid*

⁶⁸ Bensouda (n 50) par 3

işlenen suçları kapsamaktadır. I. Ön Dava Dairesi tarafından verilen karar uyarınca Mahkemenin söz konusu bu yerlerde gerçekleşen ve Statü kapsamında kalan suçlar bakımından yargılama yetkisi olduğu kabul edilmiş bulunmaktadır⁶⁹. Dolayısıyla kim tarafından işlendiği önem arz etmeksizin bu yerlerde gerçekleşen suçlar Mahkemenin yargı yetkisi içinde değerlendirilebilecektir.

C. Soruşturmanın Zaman Yönünden Kapsamı

Filistin Devleti'ndeki Durum hakkında savcılık tarafından yürütülen soruşturma – Filistin Devleti'nin ad hoc katılımını açıkladığı tarih olan- 13 Haziran 2014 tarihinden sonra gerçekleştirilen suçları kapsamaktadır. Belirtmek gerekmektedir ki savcılığın açıklamasında soruşturmanın başlamasına ilişkin olarak ortaya konulan bir tarih bulunmasına karşın, soruşturma başlatıldıktan sonra meydana gelen ya da soruşturma tarihinden önce başlayan ve fakat temadi arz eden suçlar açısından ne olacağı muğlak bırakılmıştır. Ancak Roma Statüsü'nün zamansal uygulanmasına ilişkin kurallar uyarınca yapılan bu belirleme özellikle mütemadi suçlar bakımından nasıl bir yol izlenmesi gerektiği sorusunu doğurmaktadır. Nitekim zorla kaybetme, çocuk asker kullanma ya da temin etme ya da hukuka aykırı kapatılma gibi suçlar bunlara örnek verilebilir⁷⁰.

V. SORUŞTURMA KONUSU “DURUM” VE DAVA ARASINDAKİ FARK

UCM tarafından yürütülen soruşturmalar belirli bir bölge ya da devletin ismi ile ilişkilendirilmek suretiyle durum olarak adlandırılmaktadır. Örneğin şimdiye kadar yürütülen soruşturmalarda adlandırma Darfur, Sudan Durum Soruşturması, Uganda'daki Durum Soruşturması vb. şeklindedir⁷¹. Durum (*situation*) ve dava (*case*) kavramları UCM Muhakeme ve Delil Statüsü'nde yer alan kavramlar olmakla birlikte, ilgili statü bu kavramları tanımlamamaktadır⁷². Yukarıda belirtilen soruşturma başlatılmasına yönelik yöntemlerden biri uygulandıktan sonra Mahkeme tarafından soruşturma başlatıldığında soruşturmanın konusunu bir durum oluşturmaktadır. Bu anlamda UCM tarafından başlatılan bir soruşturma aslında Mahkeme önüne sunulan bir durumun dış sınırını oluşturmaktadır⁷³. Savcı tarafından yürütülen soruşturma sonrasında görülecek yargılamada ele alınan ise dava olarak adlandırılır. Durum ve dava kavramlarının UCM bakımından ne ifade ettiği meselesi yargılamada ele alınan davanın konu bakımından sınırının çizilmesi noktasında önem arz

⁶⁹ ICC <<https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-01/18-143>> Erişim tarihi 27.12.2023

⁷⁰ Adem (n 14) 38ff

⁷¹ ICC <<https://www.icc-cpi.int/situations-under-investigations>> Erişim tarihi 06.02.2024

⁷² Rastan What is a case (n 39) 435

⁷³ Marcus Sjöström, The Initiation of an Investigation Proprio Motu by the Prosecutor of the ICC – A Reasonable Basis to Proceed? (2014) <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:721739/FULLTEXT01.pdf>, (Erişim tarihi 04.12.2023, 9

etmektedir⁷⁴. Nitekim bu noktada soruşturmada ele alınan hususların tamamının mı yargılamaya dahil edileceği; dolayısıyla soruşturma konusu ile dava konusunun aynı mı olduğu; soruşturma konusunu oluşturan durumun ihtiva ettiği olaylardan bazılarının elenmesi gerektiğinde hangi kriterden yararlanılacağı ya da yargılama sırasında soruşturmada zikredilmemiş olayların yargılamaya dahil edilip edilemeyeceği gibi hususlar bu kapsamda ele alınmalıdır.

Öte yandan bir durum ile bir dava arasındaki farkın ne olduğu hususu Ön Dava Dairesi tarafından tanımlanmıştır. Buna göre durum zaman yönünden, yer yönünden ve çoğu zamanda kişi yönünden sınırlanmış olan, Statü’de yer verilen suçların işlendiğine ilişkin bir halin varlığını ortaya koyan ve hakkında soruşturma başlatılan olayları ifade etmektedir⁷⁵. Öte yandan dava ise duruma göre daha dar kapsamlı ve özelleştirilmiş olayları ifade etmektedir. Buna göre dava Mahkemenin yargı yetkisine giren bir ya da birden fazla olayın gerçekleşmiş olabileceği ve bir ya da birden fazla şüphelinin tanımlandığı vakalar olarak tanımlanmaktadır⁷⁶. Ancak dikkat edilmesi gereken nokta şudur ki Mahkeme tarafından bir durumun soruşturma konusu edilmesi, o durumla ilgili olabilecek her türlü davanın Mahkeme tarafından yargılanacağı anlamına gelmemektedir. Mahkeme elbette ki bir durum içerisinde yer alan en önemli olayları ve sorumluluk bakımından “*en sorumlu*” kişileri⁷⁷ gerçekleştirmiş olan en ciddi suçlardan dolayı dava konusu yapmaktadır⁷⁸. Dolayısıyla Mahkeme önüne getirilen durum bir dava konusuna kaynaklık eder ancak davanın konusu anlamına gelmez. Bu bağlamda Mahkeme bir durum içerisindeki davaları seçerken ağırlık ve hiyerarşik bakımdan üstteki kişilerin yargılama konusu yapılması hususlarını göz önünde bulundurmaktadır⁷⁹.

Durum ve dava arasındaki farkın ortaya konulması, hangi olaylar bakımından Mahkemenin yargı yetkisinin olduğunun tespiti bağlamında önem taşımaktadır. Nitekim Mahkeme önüne getirilen bazı durumlarda şiddetin farklı türlerinin ya da derecelerinin görüldüğü olaylar yaşanmakta, bu durum çok uzun bir zaman dilimine yayılabilmekte, hatta çatışmaların tarafları değişebilmektedir⁸⁰.

Bu noktada bir durum içerisine sonradan dahil olan olayları tek bir durum olarak yorumlamamızı sağlayacak ve böylelikle dava konusu yapılmasını sağlayabilecek

⁷⁴ Gökdemir (n1) 245

⁷⁵ ICC <<https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-01/04-101-ten-corr>> Erişim tarihi 17.01.2024; Sjöström (n 73)10 vd; Rastan What is a case (n 39) 436

⁷⁶ ICC <<https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-01/04-101-ten-corr>> Erişim tarihi 17.01.2024; Sjöström (n 73)11; Rastan What is a case (n 39) 437

⁷⁷ Ambos, Stegmiller (n 49) 422; Rastan What is a case (n 39) 437-438

⁷⁸ Rod Rastan ‘The Jurisdictional Scope of Situations Before the International Criminal Court’ (2012) 23 Criminal Law Forum 1, 2

⁷⁹ Ambos, Stegmiller (n 49). 423

⁸⁰ Rastan Jurisdictional scope (n 78) 2

hususiyetin ne olacağı meselesi önem taşımaktadır⁸¹. Dolayısıyla soru zamansal olarak soruşturmanın başlamasından sonra gerçekleşen bir olay, ya da soruşturma da ismi zikredilmeyen bir yerde gerçekleşen vakaların soruşturma devam ederken durum kapsamında ele alınmak suretiyle daha sonrasında yargılama konusu edilip edilemeyeceğine ilişkindir.

UCM'nin soruşturma konusu durum ve yargılama konusu olarak dava kavramlarının sınırlarını, konu, kişi ya da yer bakımından yetkisi bağlamında yorumlamasına neden olan birçok dava bulunmaktadır. Mahkeme tarafından sıklıkla tercih edilen bir yöntem olmamakla birlikte yapılan yargılamalarda kullanılan bazı kriterler yolu ile Mahkemenin soruşturma konusunu yargılama aşamasında genişlettiği görülebilmektedir.

VI. FİLİSTİN DEVLETİ'NDEKİ DURUM SORUŞTURMASI BAKIMINDAN DURUM VE DAVA KAVRAMLARININ ÖNEMİ

Filistin Devleti'ndeki Durum Soruşturması bakımından da güncel olarak önem arz eden husus 7 Ekim 2023 tarihinden sonra İsrail Devleti tarafından sistematik bir biçimde işlenmiş olan (ve işlenmeye devam eden) Statü kapsamındaki suçların, bu soruşturma kapsamında kaldığının kabul edilip edilemeyeceğinin tespit edilmesidir. Nitekim 7 Ekim 2023 tarihinden sonra İsrail Devleti tarafından başta soykırım suçu olmak üzere savaş suçları ve insanlığa karşı suçların işlendiği düşünülmektedir. Dolayısıyla Filistin Devleti'ndeki Durum soruşturmasından kaynaklanan bir yargılama yapılması durumunda dönemin savcısının açıklamasında belirttiği ve 13 Haziran 2014 tarihinden sonra gerçekleşen suçlarla sınırlı bir yargılama yapılması mı söz konusu olacak; yoksa özellikle 7 Ekim 2023 tarihinden sonra işlendiği iddia edilen suçlar bakımından da bir yargılama yapılabilecek midir? Bütün bu gerçekleştirilen suçların Filistin Devleti'ndeki Durum kapsamında sayılması durumunda, yeni bir soruşturma açılmasına gerek kalmaksızın, soruşturmanın tamamlanmasının ve sorumlular hakkında yargılamanın başlamasının söz konusu olması halinde, bu suçlardan sorumlu kişilerin de yargılanması mümkün olabilecektir. Aksi durumda ise işlendiği iddia edilen bütün bu yeni suçlar bakımından farklı bir soruşturma başlatılması gerekecektir.

Bu çerçevede, Mahkeme tarafından bir durumun sınırlarının çizilmesine ilişkin kriterlerin neler olduğunun yürütülmüş yargılamalar göz önünde bulundurularak ortaya konulması gerekmektedir. Bu kriterlerin ortaya konulması yukarıda ortaya konulan soruya cevap verilmesini sağlayacaktır.

VII. MAHKEME İÇTİHATLARI ÇERÇEVESİNDE SORUŞTURMADAKİ DURUMUN KAPSAMININ GENİŞLETİLDİĞİ YARGILAMALAR

Mahkemenin Demokratik Kongo Cumhuriyetindeki Durum soruşturmasının sona ermesinden sonra yürüttüğü yargılamalardan biri, zaman ve yer olarak farklılık

⁸¹ *Ibid*

arz eden hususlara ilişkin yargılamanın yapılabilmesine imkan vermesi bakımından önem arz etmektedir. Mahkemenin *Mbarushimana* yargılaması, bireysel bir dava ile bir durumun tamamı arasındaki bağı kurduğu ve yargılamasını bu doğrultuda gerçekleştirdiği ilk davadır. Bu davada yapılan incelemelerde Savcı tarafından açılan soruşturmada soruşturmanın başlangıcına ilişkin tarih belirtilmiş; ancak soruşturmanın hem zaman hem de yer yönünden sınırları çizilmemiştir. Dolayısıyla söz konusu soruşturmaya konu edilen “Demokratik Kongo Cumhuriyeti”ndeki durumun zamansal yönden bir sınırı olmadığından Mahkemeye bildirim tarihinden sonra meydana gelen ya da süregelen olayların da bu durum içerisinde değerlendirilmesi mümkün hale getirilmiştir⁸². Ancak burada dikkat çeken nokta, Mahkemeye başvuru sonrasında meydana gelen olayların soruşturmaya dahil edilebilmesi için Ön Dava Dairesinin koyduğu kriterdir. Buna göre daha sonra gerçekleşen olayların, Ön Dava Dairesi tarafından “Kriz durumu” olarak nitelendirilen bu durumla *yeterli derecede* ilişkilendirilmesi gerekmektedir⁸³. Bu davada savcı tarafından sağlanan ek bilgileri inceleyen Ön Dava Dairesi düzenli silahlı birlikler ve diğer silahlı grupları içeren ve en azından 4 Aralık 2002 tarihinden beri süregelen düşmanlıkların bu duruma dahil olduğuna, ve *Mr Mbarushimana*’na bağlı olduğu iddia edilen silahlı grubun bu düşmanlıklarda aktif rol aldığına ve başvuru sırasında savaş suçlarını işlemiş olduklarına ilişkin bir kanaat oluşturmuştur.

Mahkemeye göre Statü, bir devletin, bağlam veya süre açısından herhangi bir sınırlama olmaksızın, kendi topraklarının tamamını kapsayan mevcut ve gelecekteki suç faaliyetlerinin toptan bir toplamına atıfta bulunarak sorumluluklarından kalıcı olarak feragat etmesine izin verecek şekilde yorumlanamaz. Böyle bir yorum, tamamlayıcılık ilkesinin düzgün işleyişiyle tutarsız olacaktır⁸⁴. Dolayısıyla tamamlayıcılık ilkesi gereği bir devlet geçmişte gerçekleşmiş ya da gelecekte gerçekleşecek bir suç bakımından yargılama yetkisini *carte blanche* (sınırsız yetki(lendirerek)) devredemeyecektir.

Ancak Mahkemeye göre, daha öncesinde “bir kriz durumu” olarak tanımlanmış olan bu durum hakkında açılan soruşturma kişi ya da zaman yönünden sınırlanamaz⁸⁵. Bu durumda eğer ki soruşturulan suçlar herhangi bir şekilde “kriz durumu” ile bağlantılı addedilirse, bu suçların da soruşturma kapsamında sayılmasının ve dolayısıyla yargılama konusu yapılmasının önünde bir engel bulunmamaktadır⁸⁶.

Mahkeme tarafından ilk defa bu kararlarda ele alınan ve Roma Statüsünde yer almayan bir ifade olan kriz ifadesinin, Mahkemece hangi amaçla kullanıldığının an-

⁸² *Ibid* 4

⁸³ *Ibid*

⁸⁴ *Ibid* 6

⁸⁵ *Ibid* 7

⁸⁶ *Ibid*

laşılmadığı yönünde eleştiriler gelmiştir⁸⁷. Nitekim AİHM'in bazı kararlarında aynı kavrama yer verdiği ancak bu kavramdan durumun ağırlığı ve uygulanan tedbirlerin orantınlılığı bağlamında bir değerlediğime yapmak için yararlandığı görülmektedir⁸⁸. Oysaki Mahkeme burada "kriz durumu" ifadesini Mahkemenin zaman ve yer bakımından yargı yetkisine ilişkin bir belirleme yapmak amacıyla kullanmaktadır. Nitekim kriz durumu ifadesinin, Statü'de yer alan durum ifadesini niteleyen bir kavram olduğu ve yapısal değil istisnai durumları işaret ettiği belirtilmektedir⁸⁹. Ancak karşı görüş ise Statü'de yer almayan bu ifadenin yargı yetkisini belirlemek üzere bu şekilde yorumlanmasının sakıncalı olduğunu, zira bu durumda yapısal olan ve fakat sözleşmede suç teşkil eden bazı durumların -apartheid, insanlığa karşı suçlar vb- yargılanamayacağını belirtmektedir. Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde süregelen silahlı çatışmalara ilişkin yargılamayı yer ve zaman bakımından genişletmek üzere bu yorumun yapıldığı, nitekim "kriz" ifadesinin soruşturmaya konu edilen durum bakımından öze ilişkin bir katkı sağlamadığı belirtilmektedir. Yine de bu ifadenin kullanılması yargılamanın kapsamını genişletmek bakımından başarılı olmuştur⁹⁰.

UCM'nin yargılama kapsamını zamansal olarak genişlettiği bir başka yargılama ise Kenya'daki Duruma ilişkin yargılamadır. Burada *proprio motu* olarak başlatılan soruşturma sonucunda Savcı Kenya'daki Duruma ilişkin "27 Aralık 2007 ve 28 Şubat 2008 tarihlerini kapsayacak ve fakat bununla sınırlı olmayacak şekilde seçim sonrası dönemde işlendiği iddia edilen insanlığa karşı suçların soruşturulması" kararı vermiştir⁹¹. Soruşturmaya izin verilirken ise Ön Dava Dairesi Savcı tarafından soruşturulması planlanan zaman dilimini çok geniş bulmuş ve açıklanması gerektiğini belirtmiştir. Soruşturmaya ilişkin izni veren Ön Dava Dairesi, soruşturma tarihini Kenya'nın Statü'ye taraf olma tarihi olan 1 Haziran 2005 ile Savcı'nın soruşturma talebinin önüne geldiği 26 Kasım 2009 olarak belirlemiştir⁹². Bu yorumun, söz konusu soruşturmanın m. 15 kapsamında açılan bir soruşturma olmasından kaynaklandığını belirten Mahkeme, böylelikle kendi üzerine düşen inceleme faaliyetini azaltmayı amaçlamıştır. Halbuki bu durumda soruşturmanın yürütüleceği zaman aralığının arttığını söylemek mümkündür⁹³. Üstelik her ne kadar Mahkemenin işlenmiş ve işlenmekte olan suçlarla ilgili olarak soruşturma yürütme yetkisi bulunmakta ise de, Ön dava dairesi tarafından getirilen bu sınırlama Savcının soruşturmasını yapay bir şekilde kesintiye uğratabilecek niteliktedir⁹⁴. Dolayısıyla

⁸⁷ *Ibid* 8

⁸⁸ *Ibid* 10

⁸⁹ *Ibid* 11

⁹⁰ *Ibid* 13

⁹¹ ICC <<https://www.icc-cpi.int/kenya>> Erişim tarihi: 11.12.2023

⁹² Rastan Jurisdictional scope (n 78) 21

⁹³ *Ibid*

⁹⁴ *Ibid* 22

burada tarih sınırlaması yapılarak belirtilen tarih aralığında işlendiği iddia edilen tüm insanlığa karşı suçların soruşturulmasına karar verilmesi yerine, seçim sonrası dönemde ve bununla ilgili olarak işlenen ve işlenmekte olan tüm suçların soruşturulmasına karar verilmesinin daha yerinde olacağı vurgulanmaktadır⁹⁵. Öte yandan Mahkemenin m. 15'e ilişkin incelemelerinde tutarlı bir yol izlediğini söylemek de pek mümkün gözükmemektedir. Nitekim Fildişi Sahilleri'ndeki Duruma ilişkin incelemesinde Mahkeme, verdiği soruşturma izninde hem savcı tarafından soruşturulmak istenilen suç tiplerini sayma yöntemiyle genişletmiş hem de Ön Dava Dairesi'nin soruşturma izni verdiği tarihten sonraki işlenen suçları da durumun kapsamına girdiği müddetçe soruşturma kapsamına almıştır⁹⁶.

Mahkemenin ön dava dairesinin kararları genel olarak incelendiğinde bir olayın yargısal kapsamı ile farklı zaman dilimlerini, yerleri ve yoğunluk dönemlerini kapsayan suçlar arasında yeterli bir bağlantının bulunup bulunmadığının belirlenmesinde ilk olarak en azından geniş anlamda, ilgili temel aktörler/gruplar bakımından -bu grupların reforme edilmesi ve farklı başlıklar altında yeniden gruplandırılması veya daha sonra ortaya çıkması mümkün olduğundan katı bir gereklilik olmamakla birlikte-, bir süreklilik olup olmadığı incelenmeli; ikinci olarak suçların bağlamsal öğelerine ilişkin bir ilişki olup olmadığı – insanlığa karşı suçlarda suçların aynı saldırı bağlamında mı gerçekleştiği; savaş suçlarında aynı silahlı çatışma kapsamında mı olduğu, ya da hedef gruba karşı gerçekleştirilen soykırım suçu için benzer yönetimin belirgin motifi bağlamında- var olmalıdır⁹⁷. Öte yandan Mahkeme devam etmekte olan suçların soruşturulmasına ilişkin kısıtlamaları; başvuru ya da izin sırasında belirli fail ya da grupların var olup olmadığını; şüphelinin başvuru ya da izin sırasında suç işlediğine ilişkin bir iddianın olup olmadığını belirleyici olarak görmemektedir⁹⁸.

UCM'nin açtığı soruşturmalarda zaman yönünden yetkisinin 1 Temmuz 2002 tarihinden sonra gerçekleşen suçlar olduğu kabul edilmektedir. Zaten UCM'de Filistin'deki Durum soruşturmasında incelenecek olan suçların başlangıç tarihi 13 Haziran 2014 ve sonrası olarak kabul edilmiştir. Öte yandan Statü'nün zaman yönünden uygulanması bakımından Mahkeme tarafından beyan edilen tarihten sonra gerçekleşmekle birlikte, ne zaman işlendiğine bakılmaksızın soruşturma konusu ile maddi yönden bağlantılı olan diğer suçların da bu kapsamda değerlendirme konusu yapılacağı ifade edilmektedir⁹⁹.

⁹⁵ *Ibid*

⁹⁶ *Ibid* 27-28

⁹⁷ *Ibid* 32

⁹⁸ *Ibid* 33

⁹⁹ Adem (n 14) 87

VIII. FİLİSTİN DEVLETİ'NDEKİ DURUM SORUŞTURMASININ KAPSAMI GENİŞLETİLEBİLİR Mİ?

Filistin Devleti'ndeki Durum soruşturmasında soruşturmanın başlamasına ilişkin kararın açıklanmasında yukarıda da belirtildiği üzere 13 Haziran 2014 tarihi üzerinde durulmuş ve savaş suçları (bendler de belirtilerek) zikredilmiştir. Soruşturma kapsamının savcı tarafından yapılan açıklama kapsamında mı kalacağı yoksa yeni işlenen suçların da bu bağlamda incelenmeye dahil mi edileceği meselesi 7 Ekim 2023 tarihinden sonra önem arz etmektedir. Özellikle 6 Şubat 2024 tarihi itibarıyla İsrail Devleti tarafından Gazze'ye yönelik saldırılarda şu ana kadar yaklaşık 35.000'i aşkın sivil hayatını kaybetmiştir. Pek çok Filistinlinin de yaralandığı veya zorunlu olarak yer değiştirmeye maruz kaldığı bu saldırıların, gözlemlendiği kadarıyla savaş suçlarının yanında Roma Statüsü kapsamında yer alan başka suçlara da vücut verme ihtimali muhakkak değerlendirilmelidir. Savcılık Ofisi tarafından yeni bir soruşturmaya başlanmasının – yukarıda açıklandığı haliyle Filistin özelinde- uzun bir süre almasına bağlı olarak, soruşturmanın başladığı tarihten sonra işlenen suçların da bu kapsamda sayılıp sayılamayacağını hem Mahkeme kararları hem de Filistin Devleti'ndeki Durum soruşturmasına ilişkin görev yapmış ve halen görevde olan UCM savcılarının açıklamalarını dikkate alarak değerlendirmek gerekmektedir.

A. Mahkeme Kararları Bağlamında Filistin Devleti'ndeki Durum Soruşturmasının Kapsamının Genişletilmesinin Değerlendirilmesi

Yukarıda açıklanan Mahkeme kararları değerlendirildiğinde soruşturma kapsamının genişletilmesine ilişkin kesin bir kriterin olmadığı noktası göze çarpmaktadır. Mahkemeye göre dava konusu yapılacak fiiller durumla yeterli bağlantı içerisinde olmalıdır. Ancak bu yeterli bağlantıyı neyin ya da nelerin sağlayacağı hususu kesin değildir. Nitekim Mahkeme yargılama kapsamına almak istediği hususlar bakımından kimi zaman “kriz durumu” ifadesinden yola çıkarak, yargılamaya dahil etmek istediği kişinin işlediği iddia edilen fiilleri bu durumla ilişkilendirilmiş; kimi zaman ise çatışmanın sürekliliği, tarafların aynılığı gibi kriterleri göz önünde bulundurmıştır.

Bu noktada Filistin Devleti'ndeki Durum'un bir kriz durumu olarak nitelendirilmesi henüz söz konusu olmamıştır. Öte yandan gerçek kişilerin (yöneticiler, suça iştirak edenler ve suçu işleyenler bağlamında) değişmesi söz konusu olsa da Filistin (Hamis ve Filistin Direniş Grupları)ve İsrail Devleti arasında uzun yıllardır süregelen çatışmaların aynı silahlı çatışma olarak nitelendirilmesi mümkün görünmektedir. Bununla birlikte bu kriter uygulanamasa da, Filistin'de gerçekleşen suçların süreklilik arz ettiği de Mahkeme tarafından saptanabilir.

B. Savcılarının Açıklamaları Bağlamında Filistin Devleti'ndeki Durum Soruşturmasının Kapsamının Genişletilmesinin Değerlendirilmesi

Filistin Devleti'ndeki Durum soruşturmasına ilişkin olarak öncelikle dönemin savcısı Fatou Bensouda'nın açıklaması incelenmelidir. Savcı, elindeki mevcut

bilgilerle sınırlı bir inceleme yaptığının altını çizmektedir. Bir soruşturma açılmasına ilişkin kararına dayanak yaptığı ön inceleme faaliyetine ilişkin olarak, ön inceleme safhasının savcıya sınırlı bir yetki verdiği tespiti yapılmıştır. Savcıya göre bu sınırlı yetki soruşturmaya ilişkin bulguların kapsamını daraltmıştır¹⁰⁰. İddia makamı, Mahkeme'nin yargı yetkisine giren suçların çatışmanın taraflarının üyeleri tarafından işlendiğine inanmak için makul bir temel olduğuna karar vermiştir. Ancak savcı tarafından özellikle belirtilen husus ortaya atılan tüm iddialara ilişkin bir kanaate varılamadığıdır. Nitekim soruşturmanın başlatılması kararına ilişkin olarak savcı tüm iddialara ilişkin bir kanaate varmanın zorunluluk arz etmediğini belirtmektedir¹⁰¹.

Bu bağlamda Savcılık Ofisi, ön inceleme sırasında tespit edilen suçların, "*Mahkeme'nin yargı yetkisine giren bir suçun işlenip işlenmediğini veya halen devam etmekte olduğunu*" belirlemeye yönelik eşik şartının ışığında, bir durum içindeki ilgili **suçluluk örnekleri** olarak değerlendirilmesi gerektiğini hatırlatmaktadır¹⁰². Buna göre, soruşturma başlatma eşiği karşılandığında Savcı, yalnızca bu eşiği kanıtlamak için belirlenen ve öne sürülen belirli eylem veya olaylarla değil, bir bütün olarak durumla ilgili bir soruşturma başlatabilir. Savcıya göre aksi takdirde, ön inceleme aşamasında mevcut olan sınırlı bilgiye dayanarak, gelecekte yapılacak bir soruşturmanın yönü önceden belirlenecek ve kapsamı daraltılacaktır. Bu durum bu eşiği karşıladığı geçici olarak belirlenen gerçekleri, gelecekteki soruşturmalarının kapsamını düzenleyecek bağlayıcı parametrelere dönüştürebilecektir. Bu yaklaşım, Savcının Statü'nün 42, 54 ve 58. maddelerinde belirtilen bağımsız ve objektif soruşturma ve kovuşturma göreviyle bağdaşmaz¹⁰³. Özellikle Temyiz Dairesinin başka bir *durum* bağlamında vurguladığı gibi, bir soruşturmanın izin verilen kapsamını ön inceleme sırasında elde edilen maddi bilgilerle sınırlamak, hatalı bir şekilde Savcının hakikati arama işlevini engelleyecektir¹⁰⁴. Savcıya göre Temyiz Dairesi'nin Statü'nün 54(1)(a) maddesi bağlamında yaptığı yorum da kayda değerdir. Buna göre Savcı 'soruşturmayı bu Statü kapsamında cezai sorumluluk olup olmadığına ilişkin değerlendirmeye ilgili tüm gerçekleri ve kanıtları kapsayacak şekilde genişletmeye' yetkilidir. Hatta savcı bunu yaparken kişinin hem mahkumiyetine hem de beraatine ilişkin delillerin ve koşulları eşit şekilde araştırmakla yükümlü kılınmıştır. Bunun yanında Bensouda aynı kararda geçen ve savcının Statü'nün 54(1)(b) maddesi uyarınca, '*Mahkeme'nin yargı yetkisine giren suçların etkili bir şekilde soruşturulmasını ve kovuşturulmasını sağlamak için uygun önlemleri almakla*' yükümlü olduğunu da hatırlatmak suretiyle Statü'nün 54(1) maddesine göre Savcının görevinin '*gerçeği ortaya çıkarmak*' olduğunu da ayrıca vurgulamıştır¹⁰⁵. Nitekim

¹⁰⁰ Bensouda (n 50) par 6

¹⁰¹ *Ibid* par 6

¹⁰² *Ibid* par 7

¹⁰³ *Ibid*

¹⁰⁴ *Ibid*

¹⁰⁵ *Ibid*

Bensouda Temyiz Dairesinin kararına atıfla, ilgili olguların tam bir resmini elde etmek, bunların Mahkeme'nin yetkisi altındaki belirli suçlar olarak potansiyel yasal niteliklerini ve olaya dahil olabilecek çeşitli aktörlerin sorumluluklarını tespit edebilmek için, Savcının durumu bir bütün olarak inceleme yükümlülüğü altında olduğunu hatırlatmaktadır¹⁰⁶. Sonuç olarak Bensouda zikrettiği suçların yalnızca örnek kabilinden olduğunu vurgulamaktadır. Buna göre Savcının soruşturması yalnızca ön inceleme aşamasında değerlendirmeye konu olan belirli suçlarla sınırlı kalmayacaktır. Savcıya göre Ofis, kovuşturma için belirlenen vakaların ilgili olayla yeterince bağlantılı olması koşuluyla, zikredilen veya iddia edilen diğer eylemlere, olaylara, gruplara veya kişilere ilişkin olmak üzere soruşturmayı genişletebilecek veya değiştirebilecek ve/veya farklı hukuki nitelikler benimseyebilecektir. Nitekim bu husus Filistin Devleti'ndeki Durum soruşturması için özellikle önemli addedilmektedir. Zira Savcı bu soruşturmada suçların sürekli olarak işlenmeye devam ettiğinin ve edeceğinin altını çizmektedir¹⁰⁷.

UCM'nin şu andaki savcısı Karim A. A. Khan ise Refah Sınır Kapısı'nda Filistin Devleti'ndeki Durum soruşturmasına da temas ettiği bir açıklama yapmıştır. Bu açıklamada Filistin Devleti'ndeki Durum soruşturmasını yürütmek üzere özel bir ekip kurulduğunu belirtmektedir. Savcı, 2023 yılı için söz konusu soruşturma kapsamında İsrail ve Filistin'e bir ziyaret planı olduğundan, özellikle İsrail'e gidebilmek için gerekli çabayı göstermesine rağmen bunu başaramamış olmasından bahsetmektedir¹⁰⁸. Aynı açıklamada Hamas tarafından 7 Ekim'de gerçekleştirilen eylemin dehşetinden bahseden savcı, gerçekleştirilen eylemleri uluslararası *insancıl hukukun ciddi ihlalleri* olarak nitelendirmekte ve bunların cezasız kalmayacağı hususunu vurgulamaktadır. Öte yandan İsrailli üst düzey yetkililer tarafından Gazze'nin elektriğinin suyunun ve yemeğinin kesileceği, insan dışı hayvanlar oldukları ve öldürülmeleri gerektiği gibi açıklamalara yer vermeyen savcı, o günlerde IDF tarafından hedef alınan okul, hastane, cami ve kiliselerin bombalanmasına yönelik olarak bu yerlerin uluslararası hukuk kapsamında korunduğunu hatırlatmakla yetinmektedir. Ayrıca İsrail'in bu yerlerin vurulmasına ilişkin olarak korunma statüsünün kalktığını ispat külfeti altında olduğunu belirtmekte, ancak kesin bir dil ile yargılama yapılacağını belirtmekten kaçınmaktadır.

Bunlara ek olarak Savcı açıklamasında Filistin Devleti'ndeki Duruma ilişkin soruşturma kapsamında Mahkemenin yargı yetkisi olduğunu hatırlatmaktadır. Burada önem arz eden husus Savcının bu yorumunun Filistin Devleti'ndeki Durum soruş-

¹⁰⁶ *Ibid*

¹⁰⁷ *Ibid*

¹⁰⁸ Uluslararası Ceza Mahkemesi Savcısı Karim A.A. Khan KC, 29 Ekim 2023 tarihinde Mısır ile Gazze Şeridi arasındaki Refah Sınır Kapısı'nı ziyaret etti. Ziyaretin ardından Savcı, Kahire'den Filistin Devleti ve İsrail'deki mevcut durum hakkında konuştu. Bkz: ICC <<https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-karim-khan-kc-cairo-situation-state-palestine-and-israel>> Erişim tarihi 06.11.2023

turmasının kapsamının Gazze'deki ve daha sonra Batı Şeria'daki güncel olayları da kapsamına aldığı şeklinde değerlendirilebileceğidir. Nitekim 7 Ekim 2023 tarihinden sonra gerçekleşen olaylara ilişkin olarak delillerin sağlıklı bir şekilde toplanmasının sağlanması için bir platform kurulduğu ve tüm iddiaların araştırılacağı belirtilmekle savcı soruşturma kapsamında bu yeni olayların da inceleneceğini söylemektedir.

SONUÇ

Filistin'de 1948 yılından beri devam eden saldırılar, 7 Ekim 2023 tarihinden sonra İsrail tarafından Gazze Şeridi'ne yönelik gerçekleştirilen eylemlerle, İsrail devletinin toptan yok etme politikasının örneği olarak bugün de devam etmektedir. Filistin devleti tarafından uzun yıllar süren bir mücadelenin ardından UCM nezdinde açtırılmış bulunan soruşturma, 13 Haziran 2014 tarihinden sonra gerçekleşen suçlardan sorumlu kişilerin yargılanmasının sağlanması bakımından büyük bir önem arz etmektedir.

Bu soruşturma kapsamında delil elde edilmesi planlanan suçların öncelikli olarak savaş suçları olduğu zikredilmiş olsa da, kanaatimizce hem savcıların açıklamaları hem de Mahkemenin daha önce gerçekleştirmiş olduğu yargılamalar incelendiğinde, şu anda gerçekleşmekte olan ve Mahkemenin yargı yetkisine giren suçların da olası bir yargılamada ele alınmasının önünde bir engel gözükmemektedir.

İlk olarak Mahkeme kararları incelendiğinde, Filistin Devleti'ndeki Durum'un bir kriz durumu olarak nitelendirilmesi söz konusu değilse de, kanaatimizce soruşturmada açıklanan ilk durum ile sonradan ortaya çıkan olaylar arasında Mahkemenin aradığı nitelikte bir "yeterli bağlantının" kurulması mümkündür. Nitekim burada süregelen çatışmaların aynı silahlı çatışma olarak nitelendirilmesi ya da Filistin'de gerçekleşen suçların süreklilik arz ettiği hususları da göz önüne alınarak yeni suçlar eklenebilecektir.

İkinci olarak savcılar tarafından yapılan açıklamaların geneli göz önüne alındığında soruşturma başlatılmasına ilişkin kararda zikredilen suçların ve kişilerin daha sonraki yargılamayı sınırlayacak şekilde değerlendirilemeyeceğinin belirtilmesi dikkate alınmalıdır. Bunun yanında soruşturmanın esas alınacağı bir başlangıç tarihi belirtilmekle birlikte, bir bitiş tarihi belirtilmemesi -her ne kadar Mahkemenin yorumuyla devletlerin gelecekte gerçekleştirebilecek olası tüm suçlar bakımından yargılama yetkilerini devretmeleri olarak anlaşılmayacak şekilde yorumlanması gerekse de- yeni gerçekleşen suçların da olası yargılamalara dahil edilmesi bakımından olumlu olarak yorumlanabilir. Üstelik yapılan açıklamalardan birinde mevcut soruşturmanın varlığının zikredilmesi yanında yeni işlenen suçlara ilişkin delil elde edilmesinin sağlanması noktasında yönlendirme yapıldığı görüldüğünden, savcılık bakımından bu yeni tarihli suçların soruşturma kapsamında görüldüğü- ya da en azından bu kapsamda görülmesinin temenni edildiği- de söylenebilecektir.

Neticeten, kanaatimizce Filistin'de işlenen yeni tarihli suçlar bakımından UCM nezdinde yeni bir soruşturma açılmasına gerek bulunmamaktadır. Bize göre hem

savcının açıklamaları hem de Mahkeme içtihatları özellikle 7 Ekim 2023 tarihinden sonra gerçekleştirilen yeni savaş suçlarının yanı sıra, yargılama aşamasına geçildiğinde soykırım¹⁰⁹ ve insanlığa karşı suçların faillerinin de yargılanması mümkündür. Bu bağlamda şu anda yürütülmekte olan soruşturmanın işlenmekte olan bu suçları da kapsadığı kanaatine varıldığından, soruşturma kapsamında delil elde etme faaliyetlerine bu suçlara ilişkin delillerin de dahil edilmesi ve UCM'nin soruşturmanın yürütülmesinde bu hususu da göz önünde bulundurması zorunluluk arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Abbassi S 'The Decision of the International Criminal Court in the Palestine Situation: A beginning in the Prevention of Impunity for Israeli Crimes' (2023) 4 (1) The Iranian Review for UN Studies 23, 30.23-48.

Adem S H Palestine and the International Criminal Court (Springer 2019)

Ambos K Stegmiller I 'Prosecuting international crimes at the International Criminal Court: is there a coherent and comprehensive prosecution strategy?' (2013) 59 Crime Law Social Change 415-437

Bensouda F 'Statement of ICC Prosecutor, Fatou Bensouda, on the conclusion of the preliminary examination of the Situation in Palestine, and seeking a ruling on the scope of the Court's territorial jurisdiction' <<https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-fatou-bensouda-conclusion-preliminary-examination-situation-palestine>>Erişim tarihi 01.12.2023

Bourgon Stephane 'Jurisdiction *ratione temporis*' in Antonio Cassese, Paola Gaeta and John R. W. D. Jones (eds) The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary Volume I (Oxford University Press 2002) 543-558

Bothe Michael 'War Crimes' John R. W. D. Jones 'The Office of the Prosecutor' in Antonio Cassese, Paola Gaeta and John R. W. D. Jones (eds) The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary Volume I (Oxford University Press 2002) 379-426

¹⁰⁹ Soykırım suçu hem insan acımasızlığının boyutları bakımından hem de kendine has yoğun bir kast unsuru gereksinimi nedeniyle, istisnai bir ağır suç olarak tanımlanmıştır Novak (n 4) 44. Bu suç statüsünün 6. Maddesinde tanımlanmaktadır. Soykırım suçuna ilişkin Statüde yer verilen tanım, 1948 Soykırım Sözleşmesindeki ile aynıdır. Bu tanım uyarınca fail milli, etnik, ırki ya da dini grubu **"tamamen ya da kısmen"** yok etme kastı ile hareket etmelidir. Sözleşmenin resmi Türkçe tercümesinde kast yerine isabetli şekilde amaç kavramına yer verilmektedir. Dolayısıyla soykırım suçunda failin kastı yanında ayrıca amaç unsuru da yer almalıdır Bu Sözleşme bakımından, ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu, kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla işlenen aşağıdaki fiillerden her hangi biri, soykırım suçunu oluşturur. a) Gruba mensup olanların öldürülmesi; b) Grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi; c) Grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak, yaşam şartlarını kasten değiştirmek; d) Grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak; e) Gruba mensup çocukları zorla bir başka gruba nakletmek; özellikle soykırım suçu bakımından Güney Afrika Cumhuriyeti tarafından Uluslararası Adalet Divanı'na İsrail aleyhine yapılan başvuru ve burada alınan karar önem arz etmektedir.

- Bozbayındır A E Turkey and the International Criminal Court (Nomos 2013)
- Caban P ‘Preliminary Examinations by the Office of the Prosecutor of the International Criminal Court’ (2011) 2 CYIL199-216.
- Cassese A ‘From Nuremberg to Rome: International Military Tribunals to the International Criminal Court’ in Antonio Cassese, Paola Gaeta and John R. W. D. Jones (eds) The Romen Statute of the International Criminal Court: A Commentary Volume II (Oxford University Press 2002) 3-22
- Cassese A ‘Genocide’ John R. W. D. Jones ‘The Office of the Prosecutor’ in Antonio Cassese, Paola Gaeta and John R. W. D. Jones (eds) The Romen Statute of the International Criminal Court: A Commentary Volume I (Oxford University Press 2002) 335-352
- Cassese A ‘Crimes Against Humanity’ John R. W. D. Jones ‘The Office of the Prosecutor’ in Antonio Cassese, Paola Gaeta and John R. W. D. Jones (eds) The Romen Statute of the International Criminal Court: A Commentary Volume I (Oxford University Press 2002) 353- 378
- Frulli M ‘Jurisdiction *ratione personae*’ in Antonio Cassese, Paola Gaeta and John R. W. D. Jones (eds) The Romen Statute of the International Criminal Court: A Commentary Volume I (Oxford University Press 2002) 527-542
- ICC <https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-01/04-101-ten-corr> Erişim tarihi 17.01.2024
- ICC <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf> Erişim tarihi 01.12.2023
- ICC <https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-01/18-143> Erişim tarihi 01.12.2023
- ICC <https://www.icc-cpi.int/situations-under-investigations> Erişim tarihi 26.12.2023
- ICC https://www.icc-cpi.int/case-records?f%5B0%5D=c_sit_code%3A1164&page=0 Erişim tarihi 26.12.2023
- ICC <https://www.icc-cpi.int/kenya> Erişim tarihi 11.12.2023
- ICC <https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-karim-khan-kc-cairo-situation-state-palestine-and-israel> Erişim tarihi 06.11.2023
- ICC <https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-01/18-143> Erişim tarihi 27.12.2023
- Gökdemir M Uluslararası Ceza Mahkemesi’nde Soruşturma Usulü (1. Baskı Oniki Levha Yayıncılık 2018)
- Gökşen E Uluslararası Ceza Hukukunda Bireysel Ceza Sorumluluğu (1. Bası Seçkin 2024)
- Jawad S ‘Objectives of International Criminal Law and Jurisdiction of ICC’ (2015) 3 (3) Journal of Sociology and Anthropology 163-170
- Jones J R W D ‘The Office of the Prosecutor’ in Antonio Cassese, Paola Gaeta and John R. W. D. Jones (eds) The Romen Statute of the International Criminal Court: A Commentary Volume I (Oxford University Press 2002)

Karakehya H 'Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Uygulanabilir Hukuk' (2008) 57 (2) AÜHFD 133-163.

Kelsall M S 'Between false messiah and symbolic politics: The International Criminal Court and the 'Situation in the State of Palestine' (2022) 23, *Palestinian Yearbook of International Law* 156, 157156-177.

Novak A The International Criminal Court (1. Bası Springer 2015)

Önok M Tarihi Perspektifiyle Uluslararası Ceza Divanı (1. Bası Turhan Kitabevi, 1. Bası 2003)

Poyraz Y, Önen Ö V 'Uluslararası Ceza Yargısının Gelişiminde Uluslararası Ceza Mahkemesinin Rolü' (2019) 4 (1) Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Dergisi 187-222.

Rastan R 'What is a Case for the Purpose of the Rome Statute?' (2008) 19 Criminal Law Forum, 435-448

Rastan R 'The Jurisdictional Scope of Situations Before the International Criminal Court' (2012) 23 Criminal Law Forum 1-34

Rastan R 'Situation and Case: Defining the Parameters' ,in: Eds. Carsten Stahn, Mmohamed M. El Zeidy The International Criminal Court and Complementarity (Cambridge University Press 2014) 421-459

Rastan R, Badar M E 'Article 11 Jurisdiction rationa temporis' in: Triffterer, Ambos (ed) *The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary*, (Verlag C.H. Beck Ohg, 2016).

Scheffer D J 'How to Turn the Tide Using the Rome Statute's Temporal Jurisdiction' (2004) 2 (1) Journal of International Criminal Justice 26-34

Sjöström M The Initiation of an Investigation Proprio Motu by the Prosecutor of the ICC – A Reasonable Basis to Proceed?'(2014) <<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:721739/FULLTEXT01.pdf>> Erişim tarihi 04.12.2023

Smith S E 'Is the International Criminal Court Dying? And Examination of Symptoms' (2022) 23 , *Pregon Review of International Law* 73, 7373-96.

Tezcan D, Erdem M R and Önok M Uluslararası Ceza Hukuku (7. Bası Seçkin 2023)

Udya R, Nayak A M 'The Triggering Mechanism of the International Criminal Court' (2021) 4 (3) International Journal of Law Management & Humanities 5007-5038.

van der Vyver J D 'Personal and Territorial Jurisdiction of the International Criminal Court' (2000) 14 (1) *Emory International Law Review*, 1,1-104.

Whiting A 'Dynamic Investigative Practice at the International Criminal Court'(2013) 76 (3-4) Law and Contemporary Problems 163-190